«РАСЛЫЙМ»
Татарстан Республикасы
мәгариф һәм фән министры

__________________ И.Г.Һадиуллин
«11» декабрь 2024 нче ел

Рус телендә белем бирү мәктәпләренең татар укучылары өчен
2025 нче елда туган (татар) әдәбияттан бердәм республика имтиханын уздыру материалларының күрсәтмә варианты

Демонстрационный вариант
контрольных измерительных материалов для проведения в 2025 году единого республиканского экзамена по родной (татарской) литературе для обучающихся-татар школ с русским языком обучения

разработан федеральным государственным автономным образовательным учреждением высшего образования
«КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

подготовлен государственным бюджетным учреждением
«РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ЦЕНТР МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»

утвержден МИНИСТЕРСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Күрсәтмә вариантка аңлатма

Татар әдәбиятыннан бердәм республика имтиханының (БРИ) күрсәтмә варианты дәүләт йомгаклау аттестациясенә әзерләнүчеләргә, югары уку йортына керергә җыенучыларга йөз тотып төзелде. Шуны истә тотарга кирәк: әлеге вариант имтиханда тәкъдим ителәчәк биремнәрне тулысынча чагылдырмый. Аның төп максаты – укучыларга бердәм республика имтиханына мөстәкыйль әзерләнергә юнәлеш бирү.

Күрсәтмә вариант укучыларда контроль-үлчәү материалларының структурасы, биремнәрнең күләме, формасы, катлаулылык дәрәҗәсе (җиңел, уртача, авыр) турында гомуми күзаллау булдыруны күздә тота. Мөстәкыйль әзерлек барышында укучыларга файдалану өчен биремнәргә җаваплар да тәкъдим ителә. Киңәйтелгән җавапларны бәяләү критерийлары укучыларда һәм, гомумән, киң җәмәгатьчелектә бу сорауларга куелган таләпләр турында күзаллау булдыра, әзерлек процессында игътибар ителәсе мәсьәләләрне ассызыклый.

Әлеге мәгълүматлар укучыларга татар әдәбиятыннан бердәм республика имтиханына әзерләнү юлын формалаштырырга, камилләштерергә ярдәм итә.

Имтихан эшен башкару өчен күрсәтмә

Имтихан эшен башкару өчен 210 минут вакыт бирелә. Татар әдәбиятыннан бердәм республика имтиханы биремнәре 3 бүлектән гыйбарәт.

Беренче һәм икенче бүлекләрдәге биремнәр тәкъдим ителгән әдәби текстларга эчтәлек һәм форма ягыннан анализ ясауны күздә тота. Текстларны башта игътибар белән уку, бары шуннан соң гына әсәргә яки тәкъдим ителгән өзеккә карата куелган сорауларга җавап бирә башлау мөһим.

Эпик яки драма әсәренә анализны үз эченә алган беренче бүлектә бер сүз яки сүзтезмә белән җавап язу юнәлешендә 7 сорау һәм киңәйтелгән җавап таләп итүче 2 сорау тәкъдим ителә.

Лирик әсәргә анализны үз эченә алган икенче бүлектә бер сүз яки сүзтезмә белән җавап язу юнәлешендә 5 сорау һәм киңәйтелгән җавап таләп итүче 2 сорау тәкъдим ителә.

Җавап язу барышында төгәл эш таләп ителә. Эпик һәм лирик әсәргә киңәйтелгән анализ таләп иткән биремнәргә җавап язганда темадан читкә китмичә, җавапны артык киңәйтмичә, 5-10 җөмлә күләмендә формалаштыру кирәк. Әмма бу сан якынча, шартлы, җавапны тикшерү барышында аның эчтәлегенә игътибар ителә. Беренче, икенче бүлекләрдә сорауга төгәл җавап табылмый икән, авырлык тудырган сорауларны калдырып торырга, өченче өлештәге биремнәрне үтәргә, эшләнми калган биремнәргә соңыннан әйләнеп кайтырга мөмкин.

Өченче бүлек өч биремне үз эченә ала. Алар әдәбиятның аерым чорларына яки әдипләр иҗатына, әдәби процесстагы үзенчәлек-хасиятләргә бәя бирүне күздә тота. Җавап бирү барышында биремнәрнең БЕРСЕНӘ генә сочинение формасында киңәйтелгән җавап язу сорала.

Катлаулылык дәрәҗәсенә карап, һәр биремгә бер яки аннан артык балл куела, ахырда бөтен баллар бергә кушылып, нәтиҗә чыгарыла.

Уңышлар телибез!

1 НЧЕ БҮЛЕК

Тәкъдим ителгән өзекне укыгыз һәм биремнәргә җавап бирегез.

Җәйгә кергәч аны бөтенләй танып булмый, бөтенләй үзгәрә иде Бибинур! Һәр тәрәзәне киң ачып өйне хуш ис белән тутыра иде. Көзге моңсу айларда да ул тулаем бәхетле иде: сары яфраклар коелып тирбәлә-тирбәлә Ташлыяр елгасының вак-вак купшы дулкыннарында әллә кайларга, ерак сәфәрләргә агып киткәнне сүзсез-өнсез, күзләрен зур ачып, сөенеченнән онытылып күзәтә иде Бибинур.

Кышның үз гүзәллеге! Яңа яуган ак мамыкка аякны иркәләп торган киез итек белән шыгыр-шыгыр басып, әле йолдызлар да сүнеп бетмәгән бер мәлдә, иңендә чуар көянтә уйнатып бәкегә суга төшүләр нинди олы бәхет иде! Үзеңне чиксез галәм, бөтен табигать белән бер итеп сизәсең, күзәнәкләрең ургылып-ургылып яңарганын тоясың. Син җиргә мәңгегә килгән кебек!

Елларның, айларның гына түгел, атналарның, көннәрнең тууын, яралуын белеп, тоеп яшәмәдеме ул? Табигатьнең бар матурлыгына, муллыгына ул да хуҗа иде бит! Болыннарда тукранбашлар кабарып, ромашкалар җилдә тирбәлгәндә, аның арган тәненә ял булды, көч керде.

Һәм көннәрдән бер көнне бөтенесе үзгәрде. Дөнья белән бәгланыш өзелде, табигать белән уртаклык тукталды, һәм Бибинур: «Әһә, миңа да картлык килеп җитте», – дип нәтиҗә ясады.

Ике көн хатирәләр тозагыннан ычкына алмыйча мич башында боргаланып ятты. Өе тәмам суынды, тышкы кат пыялаларга катлы-катлы булып зәңгәр боз катты. Өченче көнне торды, мич башыннан төште, кочагы белән каен утыны алып керде, мич гөмбәзенә кадәр тутырып якты да, урындыгын мич каршысына тартып китереп, аңа мендәр куйды, шуңа утырды.

Өенә җылы төшеп, ашап-эчкәч иске шәлен бөркәнде, билен яулык белән кысып буды, кар бик тирән ятканчы дип, зиратка Гайшә кабере янына китте. Зиратка Бибинурны Гайшәнең фаҗигале үлеме генә түгел, бурычы, җаваплылык та йөртә. Бибинур алып калды ич Гайшәнең өч баласын! Аның өч баласын үстереп, тәрбияләп, үзенчә әзерләп, олы дөньяга ул чыгарып җибәрде!

Балалары турында ул хәзер авылда беркем белән дә сөйләшми, аксыргаклыларның алар турында сүз кузгатканнарын яратмый, сөйләштерми дә. Балалар турында ул дөньяда бары тик бер кеше белән – аларны тудырган ана – Гайшә белән генә сөйләшә ала. Алар, ике ана, берсе тудырган, берсе үстергән ана, сөйләшә алалар. Сөйләшергә сүзләре дә күп була…

– Гайшә! – Аның калтыранган иреннәре арасыннан сүзе сынып, сытылып чыкты. – Менә ни уйладым әле мин: миңа да бу дөньяны кичеп сезнең янга килергә

вакыт җитте бугай… Синең алда да гаебем бардыр, Гайшә. Булмый калмас. Мин шулай уйлыйм. Шулай дип беләм. Шуңа синең катыңа киләм... Кешеләр сөйли, күп сөйлиләр. Балалар мине ташлады дип, аларны гаеплиләр… Кем уйлаган дөньялар болайга әйләнеп китәр дип… Шулай да мин аларны гаепләмим. Рәнҗемим мин аларга!.. Гайшә, бик дөрес уйлап ятасың, сирәк-мирәк хат язгаласалар, икебезнең йөзебез ил алдында ак булыр иде. Аннары, нәнекәчләрем, берәр генә мәртәбә, ел да димим, ике-өч елга бер генә тапкыр Аксыргакның Сабан туена кайтсалар ни әйтер идек кана?! Синең катыңа җыйнаулашып, балалар белән бергәләшеп килә алсак, ни сөенеч булыр иде дә… Әнә бит кайлардан кайталар! Беркем дә кайтмаса, кайтмый башласа, ул Сабан туеның ни яме калыр? Онытылып бетәр ул, туганнар кайда очрашып сөйләшерләр? Үзләренең тамырлары кайда икәнне ничек белерләр? Кем сөйләр аларга барын да? Баланың баласы – балдан татлы, диләр. Шулайдыр. Балаларның балаларын күрү насыйп булмады. Синең дә күргәнең юк! Үзем чыдар да идем, менә син анда рәнҗеп, үпкәләп ятасыңдыр сыман… Барын эшләдем мин, Гайшә, тир дә түктем, елга-елга яшь тә агыздым, тынмадым, тау-тау иген үстердем, көтү-көтү колын тәрбияләдем, бары да булды, җаным, үземә язганнан канәгать, мәгәр бик олы бер үкенечем калды: бала сөеп туймадым. Балаларның балаларын күрмәдек без синең белән!..

Я, хуш... Озакламый мин дә сезнең катыгызга мәңгелеккә килермен!

Олы юлга чыккач, аны машина куып узды, тик ул күтәрелеп тә карамады. Кыр өстенә рәхәт тынлык хуҗа, кыш көне генә була торган гаҗәеп киңлектә, бушлыкта күз чагыла торган матурлык иде, тик бүген боларның берсе дә Бибинурны әсәрләндермәде, ул үзен бу дөньядан киткән итеп санады…

А.Гыйләҗев «Җомга көн, кич белән»

Бер сүз яки сүзтезмә белән җавап таләп иткән биремнәргә җавабыгызны регистрация һәм җаваплар бланкының беренче битенә урнаштырыгыз. Биремнәргә җавабыгызны шушы бирем номерының уң ягына *беренче* шакмактан башлап сүз яки сүзтезмә рәвешендә языгыз. Һәр хәрефне аерым шакмакка ачык итеп языгыз. Сүзләр янына бернинди дә тыныш билгеләре куелмый һәм буш шакмаклар калдырылмый.

1. Тәкъдим ителгән өзек алынган әсәрнең кайсы әдәби төргә каравын ачыклагыз һәм җавапта языгыз.

Җавап: ___________________.

2. Тәкъдим ителгән өзек алынган әсәрнең жанрын билгеләгез һәм җаваплар бланкына языгыз.

Җавап: ___________________.

3. Өзектән кешегә үз нәселен, тамырларын белү, онытмау мөмкинлеген биргән образны табыгыз һәм җаваплар бланкына язып куегыз.

Җавап: ___________________.

4. Тәкъдим ителгән образларны һәм әсәр сюжетындагы аларны билгеләүче сыйфатларны тәңгәлләштерегез. Икенче баганадан беренче баганадагы образга туры килгән вариантны сайлап алыгыз.

Образлар	**Сыйфатлар**
А) Балалар Б) Бибинур В) Гайшә	1. Яшәү мәгънәсе, мәңгелек, игелек, ата-ана каршындагы җаваплылык хакында уйлану; 2. Сердәш; 3. Тамырларыңны оныту, игелексезлек, рухи кыйммәтләрдән аерылу.

Җавапта үзегез дөрес дип уйлаган җавап санын таблицадагы хәрефләргә туры китереп куегыз:

А	Б	В

5. Бибинур образы кайсы образ (герой) төренә карый?

Җавап: ___________________.

6. «*Гайшә, бик дөрес уйлап ятасың, сирәк-мирәк хат язгаласалар, икебезнең йөзебез ил алдында ак булыр иде*» юлларында кулланылган стилистик фигураны табыгыз һәм җаваплар бланкына языгыз.

Җавап: ___________________.

7. Өзектәге Бибинурның үз-үзе белән сөйләшүе рәвешендәге сөйләмнең әдәбият белемендәге атамасын языгыз.

Җавап: ___________________.

Киңәйтелгән җавап таләп иткән биремнәрне үтәү өчен җаваплар бланкының икенче битен кулланыгыз. Биремнең номерын күрсәткәннән соң, 5-10 җөмлә күләмендә эзлекле җавап языгыз. Автор позициясен ачыгыз, әсәр текстына таянып, үз фикерегезне дә дәлилләгез. Биремгә җавап бирү барышында чагыштыру өчен китерелгән мисаллар ике әсәрдән дә ким булмаска тиеш. Бер үк авторның ике әсәрен мисалга китерергә дә мөмкин.

8. «Җомга көн, кич белән» әсәреннән алынган әлеге өзектә Бибинурның кичерешләре нинди алымнар һәм образлар аша җиткерелә?

9. Әлеге әсәрендә А.Гыйләҗев нинди проблемалар күтәрә? Мондый проблемалар тагын кайсы әдипләрнең нинди әсәрләрендә урын ала? Җавабыгызны дәлилләп языгыз.

2 НЧЕ БҮЛЕК

Түбәндә тәкъдим ителгән өзекне укыгыз һәм биремнәргә җавап бирегез.

Юл чатында ялгыз гына
Үсеп утыра бер карт имән.
Тирә-ягы яшел чирәм,
Ботаклары җиргә тигән.

Таң җилләре җилфер-җилфер
Җилфердәтә яфракларын.
Имән җырлый, искә төшереп,
Шаулап үткән яшь чакларын.

Мең ел элек кемдер монда
Җир казыган, тир тамызган.
Һәм беренче кат имәннең
Яшәү иртәсен кабызган.

Кем дә белми ул кешене,
Игенчеме, бакчачымы,
Яшеллек һәм хәят сөйгән
Батыр хезмәт патшасымы?

Кем булса да, туфрагында
Җир саклаган аның тирен.
Һәм карт имән гомре белән
Бүләкләгән бу эш ирен.

Һәр көн юлдан дистәләгән
Юлчы уза, тузан туза.
Һәм һәр юлчы – моңлы җырчы –
Имән җырын тыңлап уза.

Җилле көнне юлчыларны
Имән саклый җил-яңгырдан.
Җылы биреп җил-су үтмәс
Яшел чуклы юрганыннан.

Күләгәсе ял иттерә
Кырда эшләп арганнарны,
Кавыштыра айлы кичтә
Яшерен утта янганнарны.

Юл күрсәтә адашканга
Имән кышкы бураннарда.
Җәен татлы дымын эчерә
Кырда урак урганнарга.

Бәхетле син, ерак илдәш,
Хезмәтеңә мин баш иям.
Һәйкәл булып яшьлегеңә
Үскән монда бу карт имән.

Җирдә кеше торса торсын,
Эзе калсын тирән булып,
Үзе үлсә, эше калсын
Мең яшәрлек имән булып.

М.Җәлил «Имән»

Бер сүз яки сүзтезмә таләп иткән биремнәргә җавабыгызны регистрация һәм җаваплар бланкының беренче битенә урнаштырыгыз. Биремнәргә җавабыгызны шушы бирем номерының уң ягына, *беренче шакмактан башлап,* **сүз яки сүзтезмә рәвешендә языгыз. Һәр хәрефне аерым шакмакка ачык итеп языгыз, сүзләр янына бернинди дә тыныш билгеләре куймагыз.**

10. Тәкъдим ителгән шигырьнең кайсы әдәби төргә каравын билгеләгез.

Җавап: ___________________.

11. Шигырьдә көчле позициягә чыгарылган, кабатланып килгән төп символик образны языгыз.

Җавап: ___________________.

12. Әлеге шигырьнең жанрын билгеләп языгыз.

Җавап: ___________________.

13. Тәкъдим ителгән исемлектән шигырьнең унынчы строфасында кулланылган өч сурәтләү чарасын һәм алымын сайлап алыгыз. Җавабыгызда алар алдына куелган саннарны үсү тәртибендә языгыз.

1. Эпитет;
2. Кабатлау;

3. Инверсия;
4. Риторик эндәш.

Җавап: __________________.

14. «*Юл күрсәтә адашканга / Имән кышкы бураннарда*» юлларында кулланылган, җөмләдә сүзләр тәртибенә нигезләнгән стилистик фигураның төрен билгеләгез һәм җаваплар бланкына языгыз.

Җавап: __________________.

Киңәйтелгән җавап таләп иткән биремнәрне үтәү өчен җаваплар бланкының икенче битеннән файдаланыгыз. Биремнең номерын күрсәткәннән соң, 5-10 җөмлә күләмендә җавап языгыз. Автор позициясен ачыгыз, әсәр текстына таянып, үз фикерегезне дә дәлилләгез. Биремгә җавап бирү барышында чагыштыру өчен китерелгән мисаллар ике әсәрдән дә ким булмаска тиеш. Бер үк авторның ике әсәрен мисалга китерергә дә мөмкин.

15. Шигырьгә таянып, «*...Үзе үлсә, эше калсын / Мең яшәрлек имән булып*» юлларына салынган мәгънәне аңлатып языгыз.

16. Шигырьдә лирик геройга бәя бирегез. Аңа нинди сыйфатлар хас? Мондый тип лирик герой тагын кайсы авторларның шигырьләрендә урын ала? Җавабыгызны дәлилләгез.

3 НЧЕ БҮЛЕК

3 нче бүлек биремнәрен үтәү өчен җаваплар бланкының икенче битеннән файдаланыгыз. Җавап бирү барышында тәкъдим ителгән биремнәрнең бары БЕРСЕН генә сайлап алыгыз. Үзегез сайлаган биремгә, әдәби материалга таянып, киңәйтелгән җавап языгыз. Куелган проблемаларны, автор позициясен үзегез аңлаганча ачыклап, тулы җавап бирүегез сорала. Әсәр текстына таянып, үз фикерегезне дәлилләгез. Иншаның төзелешен уйлагыз, эзлеклелекне саклагыз, анализ барышында теоретик төшенчәләргә таяныгыз. Сочинениенең күләме 200 сүздән дә ким булмаска тиеш, 150 сүздән дә ким булган очракта инша 0 балл белән бәяләнә. Җаваплар бланкында сайлап алган биремегезнең номерын күрсәтегез.

17.1. Г.Камалның «Беренче театр» комедиясендә күтәрелгән проблемалар.

17.2. Ә.Еникинең «Матурлык» хикәясендә рухи кыйммәтләр. Фикерләрегезне мисаллар белән дәлилләгез.

17.3. М.Әгъләмов иҗатында лирик герой. Фикерләрегезне мисаллар белән дәлилләгез.

ТАТАР ӘДӘБИЯТЫННАН БЕРДӘМ РЕСПУБЛИКА ИМТИХАНЫ ЭШЕН БӘЯЛӘҮ СИСТЕМАСЫ

Бер сүз яки сүзтезмә белән җавап таләп иткән биремнәргә җаваплар

Биремнең саны	Җавабы
1	Эпик төр / Проза
2	Повесть
3	Сабан туе / Сабантуй
4	312
5	Төп
6	Риторик эндәш
7	Монолог
10	Лирик төр / Лирика
11	Имән
12	Гражданлык лирикасы
13	134
14	Инверсия

КИҢӘЙТЕЛГӘН ҖАВАПЛАРНЫ ТАЛӘП ИТҮЧЕ БИРЕМНӘРНЕҢ ҮТӘЛЕШЕН ТИКШЕРҮ ҺӘМ БӘЯЛӘҮ КРИТЕРИЙЛАРЫ

Игътибар! «2 нче санлы биремнәр бланкының җавапларны тикшерү беркетмәсе»ндә җавапларга балл куйганда, шуны истә тотарга кирәк: **җавап булмаган очракта** (имтихан бирүче бу биремне эшли дә башламаган булса, бернинди язма да булмаса), беркетмәгә **«Х»** куела, **«0»** куелмый.

Киңәйтелгән җавап таләп иткән биремнәрне (5-10 җөмлә күләмендә) бәяләү

5-10 җөмлә күләмендәге киңәйтелгән җавапны таләп итә торган бирем. Җавапка билгеләнгән күләм шартлы, ул сорауның катлаулылыгына һәм эчтәлегенә бәйле. Укучы сорауга эчтәлеге ягыннан тулы җавап язарга, әмма үз җавабын мөмкин булган кадәр кыска формалаштырырга тиеш.

Критерий	Балл
1. Фикер тирәнлеге һәм җавапның дәлилләнгән булуы	
а) имтихан тапшыручы укучы биремнең үзенчәлегенә төшенгән: сорауны аңлап җавап биргән, автор позициясен ачкан, үз фикерен дәлилләгән, фактик хаталар юк	**3**
б) имтихан тапшыручы укучы сорауга җавап бирә, ләкин җавабын нигезләп бетерә алмый / яки җавабын әсәрнең кыскача эчтәлеген	**2**

сөйләү белән генә чикли / яки җавапта бер фактик хата күзәтелә	
в) имтихан тапшыручы сорауга өстән генә җавап бирә, үз фикерен күрсәтә, әмма автор позициясен төгәлләштереп бетерә алмый, җавап хаталы һәм төгәл түгел / яки 2 фактик хата ясалган	**1**
г) укучы сорауга бөтенләй җавап бирмәгән / яки эчтәлеге ягыннан сорауга туры килми торган җавапны язган / яки 3 һәм аннан да күбрәк фактик хата ясалган	**0**
2. Җавапның сөйләм нормаларына туры килүе	
а) Җавапта бер генә сөйләм хатасы бар	**1**
б) җавапта сөйләм хаталары бердән артык	**0**
Иң югары балл	**4**

Чагыштырма планда киңәйтелгән җавап таләп иткән биремнәрне (5-10 җөмлә күләмендә) бәяләү

5-10 җөмлә күләмендәге киңәйтелгән җавапны таләп итә торган бирем. Җавапка билгеләнгән күләм шартлы, ул сорауның катлаулылыгына һәм эчтәлегенә бәйле. Укучы сорауга эчтәлеге ягыннан тулы җавап язарга, әмма үз җавабын мөмкин булган кадәр кыска формалаштырырга тиеш.

Җавапны тикшерү барышында беренче критерий буенча 0 балл куелса, җавап икенче критерий нигезендә тикшерелеп тормый.

Критерий	Балл
Тәкъдим ителгән әсәрнең әдәби контекстка кертелүе һәм җавапның нигезләнгән булуы	
а) имтихан тапшыручы биремнең үзенчәлеген аңлый: әдәби контекстка куелган таләпне үтәп, төшенеп җавап бирә (күтәрелгән тема, проблема яки мотив, образ, әдәби чаралар һәм алымнар чагылышын тапкан ике-өч әсәрне һәм язучыны атый), сорауга төгәл җавап биргән, тиешле дәлилләр белән фикерен раслап бара, фактик хаталар ясамый	**4**
б) имтихан тапшыручы җавабында әдәби контекстны өлешчә файдалана (1 позиция), чагыштыруга өлешчә нигезләмә бирә (авторларны һәм әсәрләрен генә санап чыга), 2 әсәрнең исемен атый / яки җавапта 1 фактик хата ясый	**3**
в) имтихан тапшыручы җавабында әдәби контекстны өлешчә файдалана (1 позиция), чагыштыруга өлешчә нигезләмә бирә (авторларны һәм әсәрләрен генә санап чыга), 1 әсәрнең исемен атый / яки җавапта 2 фактик хата ясый	**2**
в) имтихан тапшыручы җавабында әдәби контекстны өлешчә генә файдалана (1 позиция), чагыштыруга нигезләмә бирми (авторларны яки әсәрләрнең исемнәрен дә күрсәтми) / яки эчтәлеге ягыннан нигезләнгән җавапны язмый / яки җавапта 3 фактик хата ясый	**1**
г) укучы сорауга бөтенләй җавап бирми яки язмасының эчтәлеге	

биремгә туры килми / яки җавапта 3тән артык фактик хата ясый	**0**
Иң югары балл	**4**

Киңәйтелгән җавап таләп иткән биремнәрне (сочинение форматында) бәяләү

3 нче бүлекнең бирем җаваплары биш критерий ярдәмендә бәяләнә, шулар арасында иң мөһиме, әһәмиятлесе булып беренчесе - эчтәлек санала. Тикшерү барышында җавапның эчтәлеге 0 балл белән бәяләнгән очракта бирем эшләнмәгән булып санала һәм **алга таба тикшерелми**. Калган (2, 3, 4, 5) бәяләү аспектлары буенча 2 нче биремнәрнең җавапларын тикшерү бланкына 0 балл куела.

Тикшерү барышында беренче позициянең баллы беркетмәнең 7 нче баганасына, икенче позициянеке – 8 нче баганага, өченче позициянеке – 9 нчы баганага, дүртенче позициянеке – 10 нчы баганага, бишенче позициянеке – 11 нче баганаларга куела.

3 нче өлешнең бирменә җавапны бәяләгәндә, язылган иншаның күләме исәпкә алына. Укучыларга 200 сүздән ким булмаган күләмдәге текстны язу тәкъдим ителә. Әгәр инша тексты 150 сүздән ким булса, мондый эш үтәлмәгән дип санала һәм «0» балл белән бәяләнә.

1. Җавапның төгәллеге, тирәнлеге, дәлилләнгән булуы	**Балл**
а) укучы сорауны аңлап, төгәл җавап бирә, автор позициясенә нигезләнеп, үз фикерен җиткерә ала, соралган төп үзенчәлекләрне билгели, мисаллар ярдәмендә ныгыта, анализлау сәләтен күрсәтә, җавабын дәлилли, фактик хаталары юк	**3**
б) укучы сорауны тулаем аңлап та, җавап бирү барышында гомуми җөмләләр белән чикләнә, мисаллар белән ныгытып, төгәл җавап бирми / яки 1-2 фактик хата күзәтелә	**2**
в) сорауга җавап өстән-өстән генә, бик гади аңлатыла, әдәби-теоретик төшенчәләр ярдәмендә ныгытылмый / яки 3-4 фактик хата күзәтелә	**1**
г) укучы сорауга бөтенләй җавап бирми / яки эчтәлеге ягыннан сорауга туры килми торган җавапны яза / яки 4 тән артык фактик хата күзәтелә	**0**
2. Әдәби-теоретик төшенчәләрне аңлау, алар белән эшләү дәрәҗәсе	**Балл**
а) әсәрне анализлау яки чорга характеристика бирү барышында әдәби-теоретик төшенчәләр аңлап, урынлы кулланыла, җавап теоретик яктан югары дәрәҗәдә язылган	**2**
б) имтихан тапшыручы әдәби-теоретик төшенчәләрне аңлый, әмма әдәби материалга анализда аларны куллану барышында 1 төгәлсезлек күзәтелә	**1**
в) укучы әдәби-теоретик төшенчәләрне дөрес кулланмый яки әдәби-теоретик төшенчәләрдән мәгълүматлы түгел, әдәби материалга анализда аларны куллану барышында 1 дән артык хата ясый	**0**

3. Җавапның, әдәби текстларны кулланып, нигезле, дәлилләнгән булуы	**Балл**
а) җавап мисаллар ярдәмендә ныгытыла, соралган әсәр (әсәрләр) җитәрлек күләмдә файдаланыла (өзекләр китерелә, кыскача эчтәлек сөйләнә, текстның микротемаларына мөрәҗәгать ителә, әсәрләргә сылтамалар бирелә һ.б.)	**3**
б) җавап бирү барышында әсәрне (әсәрләрне) файдаланып та, җавапны дәлилли алмый, мисаллар нигезле түгел / яки текстның бу җавапны дәлилли торган өлешләре файдаланылмый	**2**
в) җавапта әсәрнең (әсәрләрнең) турыдан-туры эчтәлеге генә урын ала	**1**
г) җавап бирү барышында әсәр (әсәрләр) бөтенләй файдаланылмый, нигезләнми	**0**
4. Җавапның эзлеклелеге, фикерне җиткерү мөмкинлеге	**Балл**
а) җавап логик яктан эзлекле языла, фикерләр үзара бәйләнештә бирелә, төгәл җиткерелә	**3**
б) җавапның мәгънәви өлешләре үзара логик яктан эзлекле языла, әмма аерым кабатлаулар, төгәлсезлекләр күзәтелә	**2**
в) җавап эзлекле булып та, фикер еш кабатлана, төп темадан читкә киткән урыннар күзәтелә	**1**
г) җавап логик яктан эзлекле язылмаган, эзлеклелек тупас бозылган, җавапта гомуми мантыйк юк	**0**
5. Җавапның әдәби сөйләм нормаларына туры килүе	**Балл**
а) сөйләм хаталары юк яки 1 сөйләм хатасы ясалган	**3**
б) 2-3 сөйләм хатасы күзәтелә	**2**
в) 4 сөйләм хатасы ясалган	**1**
г) сөйләм хаталары бик күп (5 яки аннан да артык) булып, фикерне аңлауда кыенлыклар тудыра	**0**
Иң югары балл	***14***

2025 нче елда татар әдәбиятыннан уздырылачак бердәм республика имтиханының гомуми планы

Биремнәрнең язмада һәм җавап бланкындагы

Катлаулылыгы ягыннан:
Б – база белем (үтәлеше якынча 60 % – 90 %);
Ө – өлешчә катлауландырылган (40 % – 60 %);
К – катлаулы (40 % тан кимрәк).

Имтихан эшенең планына белемне тикшерү өчен биремнәр туплана. Белем дәрәҗәсе кодификаторга тупланган эчтәлектән чыгып кына тикшерелә. Татар мәктәпләре һәм гимназияләре укучылары өчен тәкъдим ителгән кодификатордагы эчтәлекне 2 блокка тупларга мөмкин.

1 нче блок эпик әсәрләрдән алынган 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 5.1, 5.4, 5.5, 5.12, 5.13, 5.14, 5.15, 5.16, 6.1 һәм драма әсәрләреннән алынган 4.9, 4.10, 4.11, 5.3, 5.17, 6.3 өзекләрдән тора.

2 нче блокка XX йөздә иҗат ителгән шигъри әсәрләр кертелгән: 4.6, 4.7, 4.8, 5.2, 5.6, 5.7, 5.8, 5.9, 5.10, 5.11, 5.18, 6.2.

№	Биремнәр-нең номеры	Белемнәр-не тикшерү коды	Кодификатор буенча эчтәлек элементларын тикшерү коды	Биремнәрнең катлаулылык дәрәҗәсе	Биремне үтәгән өчен максималь балл	Биремне үтәү өчен бирелгән якынча вакыт (минут-ларда)
1 БҮЛЕК						
1	1	1.1	**1 нче блок**	Б	1	3
2	2	1.1	**1 нче блок**	Б	1	3
3	3	1.2	**1 нче блок**	Б	1	3
4	4	1.2	**1 нче блок**	Б	1	3
5	5	1.2	**1 нче блок**	Б	1	3
6	6	1.2	**1 нче блок**	Б	1	3
7	7	1.2	**1 нче блок**	Б	1	3
8	8	1.3	**1 нче блок**	Ө	4	21
9	9	1.4	**1 нче блок**	Ө	5	21
2 БҮЛЕК						
10	10	2.1	**2 нче блок (5.4)**	Б	1	3
11	11	2.1	**2 нче блок**	Б	1	3
12	12	2.1	**2 нче блок**	Б	1	3
13	13	2.1	**2 нче блок**	Б	1	3
14	14	2.1	**2 нче блок**	Б	1	3
15	15	2.2	**2 нче блок**	Ө	4	21
16	16	2.3	**2 нче блок**	Ө	5	21

3 БҮЛЕК						
17	17.1	3.0	**XX йөз башына караган әсәрдән**	К	15	120
18	17.2		**XX йөзнең икенче яртысы әдәбиятына караган әсәрдән**			
19	17.3		**XX-XXI гасыр чиге әдәбиятына караган иҗаттан**			

Биремнәрнең гомуми саны – **17**.
Катлаулылык дәрәҗәсенә карап: б. – **12**, өлешчә катлауландырылган – **4**, катлаулы – **1**.
Эшкә максималь балл **– 42.**
Имтихан эшен башкару вакыт **- 210 минут**